

इंग्रजीत टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद

[(1996) 2 एस. सी. आर. 647]

बाल्मोक्तंद खत्री शैक्षणिक आणि औद्योगिक विश्वस्त संस्था, अमृतसर

- विरुद्ध -

पंजाब राज्य आणि इतर

फेब्रुवारी 14, 1996

[न्यायमूर्ति के. रामास्वामी आणि न्यायमूर्ति एस. सागहिर अहमद]

भूमिसंपादन अधिनियम, 1894.

कलम 4 (1), 5-ए, 6, 9, 17 (4)- च्या उद्देशाने जमीन संपादन, गरीबांना घरांचे वाटप करणे, कलम 5-ए अंतर्गत विचार केल्याप्रमाणे चौकशी न करण्याच्या कलम 17 (4) अंतर्गत अधिकारांचा वापर, जेव्हा सरकारला असे वाटते की गरीबांना घर देण्यासाठी जमिनीचा त्वरित ताबा घेणे आवश्यक आहे, तेव्हा ते रद्द केले जाऊ शकत नाही - केवळ अंशतः अधिग्रहित जमिनीचा ताबा राखून ठेवल्यामुळे, संपादन हे कायद्याने चुकीचे असल्याचे म्हटले जाऊ शकत नाही.

चमेली सिंग आणि इतर विरुद्ध उत्तरप्रदेश राज्य आणि इतर, (1996) 1 स्केल 101 वर भर देण्यात आला .

नारायण गोविंद गवते इत्यादी - विरुद्ध - राज्य महाराष्ट्र, [1977] 1 एससीआर 763, चा संदर्भ घेण्यात आला

दिवाणी अपिलीय न्यायाधिकारिता . दिवाणी अपील क्रमांक 2684/1981

पंजाब आणि हरियाणा उच्च न्यायालयाच्या दिवाणी रिट याचिका क्रमांक 1359/76 आणि 4460 /1979 मधील दिनांक 14/4/76 and 7/2/80 रोजी पारित केलेल्या आदेश आणि न्यायनिर्णयावरून

अपीलकर्त्यासाठी पी. एच. पारेख.

उत्तरवादींची बाजू अतिरिक्त महाधिवक्ता एम. एम. कुमार, रणबीर यादव आणि जी. के. बन्सल यांनी मांडली.

न्यायालयाद्वारे पुढील आदेश देण्यात आला:

भूमीसंपादन अधिनियम, 1894 (थोडक्यात, "अधिनियम") च्या कलम 4 (1) अंतर्गत अधिसूचना 26 फेब्रुवारी 1976 रोजी राज्य राजपत्रात प्रकाशित करण्यात आली. कलम 5-अ अंतर्गत चौकशी करून त्यासह कलम 6 अंतर्गत घोषणा त्याच दिवशी प्रकाशित करण्यात आली. कलम 9 अंतर्गत नोटीस 3 मार्च 1976 रोजी देण्यात आली होती. अपीलकर्त्याने 7 मार्च 1976 रोजी रिट याचिका क्रमांक 1359/1976 दाखल केली. 18 मार्च 1976 रोजी उच्च न्यायालयाने बेदखल करण्याला स्थगिती दिली. प्रतिवादींनी प्रतिज्ञापत्र दाखल केल्यानंतर, उच्च न्यायालयाने 4 एप्रिल 1976 रोजी रिट याचिका फेटाळली. दरम्यान, निवाड्याची चौकशी करण्यात आली आणि कलम 11 अंतर्गत निवडा 18 मार्च 1976 रोजी देण्यात आला. 17 एप्रिल 1976 रोजी जमिनीचा ताबा घेण्यात आला. असे दिसते की भूमी संपादन अधिकाऱ्याने (एल. ए. ओ.) 18 मे 1976 रोजी नुकसान भरपाई जमा केली होती. 22 एप्रिल 1976 रोजी ही जमीन राखून 592 भूमिहीन कामगारांना वितरित करण्यात आली होती हे दाखवण्यासाठी आमच्यासमोर अभिलेख ठेवण्यात आला आहे. 11 डिसेंबर 1979 रोजी, अपीलकर्त्याने पुन्हा 1979 ची रिट याचिका क्रमांक 4460 दाखल केली जी 7 फेब्रुवारी 1980 रोजी उच्च न्यायालयाने फेटाळली. त्यामुळे विशेष अनुमतीद्वारे सदर अपील दाखल . 8 मे 1980 रोजी देण्यात आलेल्या अंतरिम स्थगनादेशात सदर न्यायालयाने दिनांक 13 सप्टेंबर 1981 रोजी दिलेल्या यथास्थिति कायम ठेवण्याच्या आदेशाद्वारे सुधारणा केली.

या तथ्यांवरून हे स्पष्ट होते की, कलम 5-ए अंतर्गत चौकशी रद्द केल्यानंतर, कलम 9 अंतर्गत नोटीस जारी करून त्वरित कारवाई करण्यात आली आणि उच्च न्यायालयाने बेदखल करण्याचे आदेश दिल्यापासून निवडायची चौकशी करण्यात आली. रिट याचिका फेटाळल्यानंतर 17 एप्रिल 1976 रोजी ताबा घेण्यात आला. अशा प्रकारे मागणीची प्रक्रिया पूर्ण झाली आणि संपादन अंतिम झाले. केवळ संपादित जमिनीच्या संदर्भात नुकसानभरपाईचा निर्णय घेणे बाकी होते. या

प्रकरणात, संपादित केलेली जमीन 121 कनाल 10 माला इतकी आहे. अपीलकर्त्याची बाजू मांडणारे विद्वान वकील पी. एच. पारेख यांनी सखोल तयारीसह असा युक्तिवाद केला आहे की कलम 5-ए अंतर्गत चौकशी करणे कायद्याने वाईट आहे. तथापि, आम्हाला युक्तिवाद प्रभावी अढळला नाही. पंजाब विधिमंडळाने केंद्रीय कायद्यात दुरुस्ती अधिनियम II/1954, XVII/6 आणि XLVIII/1956 द्वारे सुधारणा केली आहे, ज्या अंतर्गत अधिनियमाच्या कलम 17 च्या उपकलम (1) मध्ये स्पष्टीकरण जोडण्यात आले आहे. उपकलम (2) देखील जोडण्यात आला ज्यामध्ये उपकलमाचा खंड (ब) अशी कल्पना करतो:

"(ब) कोणत्याही ग्रंथालयाच्या किंवा शैक्षणिक संस्थेच्या उद्देशाने किंवा कोणत्याही गावातील रहिवाशांच्या सामान्य वापरासाठी कोणत्याही इमारतीचे किंवा इतर संरचनेचे बांधकाम, विस्तार किंवा सुधारणा करण्यासाठी किंवा सहकारी संस्था कायदा, 1912 अंतर्गत नोंदणीकृत कोणत्याही संस्थेसाठी कोणतेही गोदाम किंवा गरीबांसाठी कोणतेही निवासस्थान किंवा सरकारी प्रायोजित गृहनिर्माण योजना इतर कोणत्याही वर्गासाठी कामगार वसाहती किंवा घरे बांधणे किंवा कोणतीही सिंचन टाकी, सिंचन किंवा निचरा वाहिनी किंवा कोणतीही विहीर किंवा कोणत्याही सार्वजनिक रस्त्यासाठी कोणतीही जमीन त्वरित ताब्यात घेणे आवश्यक आहे असे जिल्हाधिकारी यांचे मत असेल तेव्हा;"

अशा प्रकारे राज्य, सुधारणेच्या आधारे कलम 17 च्या उपकलम (4) अंतर्गत तातडीने कलमाचा वापर करण्याचा आणि अधिनियमाच्या कलम 5-अ अंतर्गत चौकशी रद्द करण्याचा अधिकार आहे. केवळ सत्तेचे अस्तित्व पुरेसे नाही, असा युक्तिवाद श्री. पारेख यांनी केला आहे. तातडीची गरज अशी असली पाहिजे की, कलम 5-अ अंतर्गत विचारलेल्या चौकशीसाठी 30 दिवसांचा विलंब होणार नाही. या प्रकरणात, गरिबांना घरांची जागा वाटप करणे ही इतकी तातडीची बाब नाही की ती चौकशी करण्यासाठी प्रतीक्षा करू शकत नाही. त्यामुळे कलम 17 (4) अंतर्गत अधिकारांचा वापर करणे कायद्याने वाईट आहे. नारायण गोविंद गवते इत्यादी -

विरुद्ध- महाराष्ट्र राज्य, [1977] 1 एस. सी. आर. 763 या प्रकरणातील या न्यायालयाच्या निर्णयाच्या आधार ते घेऊ इच्छितात. चमेली सिंग आणि इतर - विरुद्ध- उत्तर प्रदेश आणि उत्तर प्रदेश राज्य, [1996] 1 स्केल 101 मधील अलीकडील निर्णयात, या न्यायालयाने संपूर्ण प्रकरणात अधिनियमाचा विचार केला आणि असे म्हटले की गरिबांना घरांची जागा देणे ही तातडीची गरज आहे आणि कलम 17 (4) अंतर्गत अधिकारांचा वापर करून कलम 5-अ अंतर्गत चौकशी करणे न्याय्य ठरेल. गवते यांच्या खटल्यातील या न्यायालयाच्या युक्तीवादाचा देखील विचार करण्यात आला आणि असे म्हटले गेले की, कलम 17 (4) अन्वये अधिकारांचा वापर करणे रद्द केले जाऊ शकत नाही, जेव्हा सरकारचे असे मत होते की गरिबांना घरांची जागा देण्यासाठी जमिनीचा ताबा तातडीने घेणे आवश्यक आहे.

असे दिसून येते की संपादनाच्या प्रक्रियेची संपूर्ण व्याप्ती 17 एप्रिल 1976 पर्यंत पूर्ण झाली होती, त्या तारखेपर्यंत जमिनीचा ताबा घेण्यात आला होता. यात काही शंका नाही, श्री. पारेख यांनी असा युक्तिवाद केला आहे की अपीलकर्त्याने अजूनही त्यांचा ताबा कायम ठेवला आहे. अनिवार्य संपादनाखाली जमिनीचा प्रत्यक्ष ताबा घेणे कठीण आहे, ही आता सुस्थितीत आलेली कायदेशीर स्थिती आहे. ताब्यात घेण्याची सामान्य पद्धत म्हणजे पंचांच्या उपस्थितीत पंचनाम्याचा मसुदा तयार करणे आणि ताब्यात घेणे आणि लाभार्थ्यांना देणे ही जमीन ताब्यात घेण्याची स्वीकृत पद्धत आहे. त्यानंतर, ताबा राखून ठेवणे हे केवळ बेकायदेशीर किंवा बेकायदेशीर ताब्यात घेण्यासारखे असेल.

अश्या परिस्थितीत, केवळ अपीलकर्त्याने संपादित जमिनीचा ताबा राखून ठेवल्यामुळे, संपादन कायद्याने वाईट असल्याचे म्हटले जाऊ शकत नाही. त्यानंतर श्री पारेख यांनी असा युक्तिवाद केला की, अपीलकर्ता-संस्था एक शैक्षणिक संस्था चालवत आहे आणि सार्वजनिक शाळा स्थापन करण्याचा त्यांचा मानस आहे आणि इतर जमीन उपलब्ध असल्याने, अधिग्रहित जमीन अपीलकर्त्यासाठी सोडून सरकारने आणखी काही जमीन अधिग्रहित कार्याला पाहिजे. उच्च न्यायालयात दाखल

केलेल्या प्रति-प्रतिज्ञापत्रात असे म्हटले गेले होते की संपादित जमिनीव्यतिरिक्त, अपीलकर्त्याकडे 482 कनाल आणि 19 माला जमीन देखील होती. याद्वारे, असे दिसून येते की अपीलकर्ता ज्या शैक्षणिक संस्थेची स्थापना करू इच्छितो ती संस्था सुरू ठेवण्यासाठी पुढे जाण्यास सक्षम आहे. त्यानंतर असा युक्तिवाद करण्यात आला की अपीलकर्त्याला राज्य सरकारकडे निवेदन करण्याची संधी दिली जाऊ शकते. आम्हाला असे आढळले आहे की संपादन प्रक्रिया आधीच पूर्ण झाली असल्याने आम्हाला असे कोणतेही स्वातंत्र्य देण्याची आवश्यकता नाही.

या न्यायालयाने दिलेल्या निर्देशांनुसार, मुख्य सचिवांनी स्वतः चौकशी केली आहे आणि वकिलांना सूचना देणे हे वगळून आणि न्यायालयाच्या अभिलेखाचा भाग म्हणून अभिलेख सादर न करण्याच्यासाठी जबाबदार असलेल्या अधिकाऱ्याची ओळख पटवली आहे. मुख्य सचिवांनी सादर केलेला अहवाल आम्ही स्वीकारतो. तार्किक निष्कर्षपर्यंत पोहोचण्यासाठी पुढील कारवाई करणे त्याच्यासाठी खुले असेल.

त्यानुसार याचिका खारीज करण्यात येते. खर्चा बाबत काहीही आदेश नाही.

जी. एन.

याचिका खारीज करण्यात आली.

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

X-X-X-X